

ADAM BALICKI*

ASPEKTY PRAWNE WSPÓŁPRACY DYREKTORA SZKOŁY
PUBLICZNEJ Z KOŚCIOŁAMI I INNYMI ZWIĄZKAMI
WYZNANIOWYMI

UWAGI WSTĘPNE

Nauczanie religii odgrywa ważną rolę w procesie dydaktycznym i wychowawczym szkoły i placówki oświatowej. Zgodnie z przepisem art. 36 ust. 1 ustawy o systemie oświaty¹ szkołą lub placówką kieruje dyrektor. Zadania i kompetencje dyrektora określa przede wszystkim przepis art. 39 przywołanej ustawy. Zgodnie z tym przepisem w szczególności należą do nich:

- a) kierowanie działalnością szkoły lub placówki;
- b) reprezentowanie jej na zewnątrz;
- c) sprawowanie wewnętrznego nadzoru pedagogicznego (nie dotyczy to dyrektorów nie posiadających uprawnień pedagogicznych);
- d) sprawowanie opieki nad uczniami oraz stwarzanie warunków harmonijnego rozwoju psychofizycznego poprzez aktywne działania prozdrowotne;

* Dr, Wydział Zamiejscowy Nauk Prawnych i Ekonomicznych w Tomaszowie Lubelskim, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, ul. Lwowska 80, 22-600 Tomaszów Lubelski, e-mail: abalicki@o2.pl

¹ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (tekst jedn. Dz. U. z 2004 r., Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)

- e) realizację uchwał rady szkoły lub placówki oraz rady pedagogicznej, podjętych w ramach ich kompetencji stanowiących;
- f) dysponowanie środkami określonymi w planie finansowym szkoły lub placówki zaopiniowanym przez radę szkoły lub placówki;
- g) wykonywanie innych zadań wynikających z przepisów szczególnych;
- h) współdziałanie ze szkołami wyższymi oraz zakładami kształcenia nauczycieli w organizacji praktyk pedagogicznych;
- i) stwarzanie warunków do działania w szkole lub placówce: wolontariuszy, stowarzyszeń i innych organizacji, w szczególności organizacji harcerskich, których celem statutowym jest działalność wychowawcza lub rozszerzenie i wzbogacenie form działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły lub placówki.

Do kompetencji dyrektora szkoły należy również podejmowanie decyzji o skreśleniu ucznia z listy uczniów w przypadkach określonych w statucie szkoły lub placówki.

Dyrektor szkoły jest kierownikiem zakładu pracy dla zatrudnionych w niej nauczycieli i innych pracowników. Decyduje w szczególności w sprawach:

- a) zatrudniania i zwalniania nauczycieli oraz innych pracowników kierowanej przez siebie szkoły lub placówki;
- b) przyznawania nagród oraz wymierzania kar porządkowych nauczycielom i pracownikom niepedagogicznym;
- c) występowania z wnioskami, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej i rady szkoły lub placówki, w sprawach odznaczeń, nagród i innych wyróżnień dla pracowników szkoły.

Wskazane w ustawie systemowej obowiązki dyrektora szkoły nie nakładają na niego wprost obowiązku współpracy z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi, jednakże z punktu widzenia całości przepisów regulujących funkcjonowanie systemu oświaty w Polsce taka współpraca będzie niezbędna,

I. WSPÓLPRACA DYREKTORA SZKOŁY W ZAKRESIE ORGANIZACJI SZKOLNEGO PLANU NAUCZANIA

Zgodnie z przepisem art. 12 ustawy o systemie oświaty, nauka religii jest organizowana na życzenie rodziców w publicznych przedszkolach, szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Należy podkreślić, że przytoczony przepis dotyczy wyłącznie szkół i placówek publicznych, czyli powszechnie dostępnych. Nie ustala on natomiast standardu nauczania religii dla szkół niepublicznych. W szkołach takich nauczanie religii może być szersze niż w szkołach publicznych, jak też może w ogóle nie być prowadzone². Wymaga to również uwzględnienia katechezy w organizacji pracy szkoły.

Organizacja nauczania religii w szkole uregulowana jest przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach³. Dyrektor publicznego przedszkola jest zobowiązany do zorganizowania nauki religii, w ramach planu zajęć przedszkolnych na życzenie rodziców lub prawnych opiekunów wychowanków. Natomiast w szkołach podstawowych, gimnazjach, szkołach ponadgimnazjalnych nauczanie religii organizuje się w ramach planu zajęć szkolnych, naukę religii w szkołach podstawowych i gimnazjach, na życzenie rodziców lub prawnych opiekunów, natomiast w szkołach ponadgimnazjalnych i ponadpodstawowych na życzenie bądź rodziców/prawnych opiekunów, bądź to samych uczniów po osiągnięciu przez nich pełnoletności. Takie rozwiązanie świadczy o tym, że uczeń przez cały praktycznie okres edukacji korzysta z wolności religijnej charakterystycznej dla wolności dziecka. Dopiero na przelomie II i III klasy szkoły ponadgimnazjalnej uzyskuje pełną wolność religijną, charakterystyczną dla osoby posiadającej pełną zdolność do czynności prawnych. Do tego momentu wolność religijna podlega pewnym ograniczeniom⁴. Dla mniejszej liczby uczniów lekcje religii w szkole

² M. Pilich, *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 151.

³ Dz. U. Nr 36, poz. 155 z późn. zm.

⁴ M. Bielecki, *Wychowanie dziecka zgodnie z przekonaniami rodziców oraz jego wolność religijna w kontekście orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*

powinny być zorganizowane w grupie międzyklasowej lub międzyoddziałowej. Przepisy przywołanego rozporządzenia dają możliwość zorganizowania w uzasadnionych przypadkach nauczania religii na innych zasadach, przez organy prowadzące szkoły lub placówki. Wyrażanie wspomnianego życzenia nie wymaga szczególnej formy. Może być ono wyrażone w najprostszej formie i nie musi być ponawiane w kolejnym roku szkolnym. Wspomniana wola rodziców/prawnych opiekunów lub samych pełnoletnich uczniów jest dla dyrektora szkoły wiążąca, a więc nie może on odmówić zorganizowania wspomnianych lekcji religii, jeżeli takie będzie życzenie wspomnianych podmiotów. W takim przypadku katecheza jest włączona do tygodniowego planu lekcji danej klasy. Zgodnie z § 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych⁵, na podstawie ramowego planu nauczania dyrektor szkoły ustala szkolny plan nauczania, w którym określa dla poszczególnych klas na danym etapie edukacyjnym tygodniowy wymiar godzin, z uwzględnieniem zajęć z religii. Wymiar nauczania religii wynosi 2 godziny tygodniowo na każdym etapie edukacyjnym w szkołach dla dzieci i młodzieży oraz przedszkolach. W szkołach dla dorosłych lekcji religii nie prowadzi się. Przy układaniu planu lekcji danej klasy należy jednak uwzględniać sytuację uczniów nieuczęszczających na lekcje katechezy. Uczniowie tacy nie powinni być w czasie trwania lekcji religii pozostawieni bez opieki. Dobrym rozwiązaniem byłoby więc organizowanie wspomnianych zajęć na pierwszych lub ostatnich godzinach w dniu dla danej klasy.

W zakresie organizacji planu nauczania w danej szkole przepisy prawa oświatowego nie nakładają obowiązku współpracy dyrektora z Kościołami i związkami wyznaniowymi. Nie mają one więc wpływu na to w jakich godzinach odbywa się nauczanie religii. Dyrektor szkoły lub placówki musi jednak uwzględnić wolę rodziców/prawnych opiekunów lub samych pełnoletnich uczniów i na ich życzenie zorganizować w kierowanej przez siebie szkole lekcje religii.

z 3 listopada 2009, w: *Szkola, edukacja i wychowanie*, red. A. Balicki, T. Guz, W. Lis, Lublin 2010, s. 43.

⁵ Dz. U. z 2012 r., poz. 204.

II. WSPÓŁPRACA DYREKTORA SZKOŁY Z KOŚCIOŁAMI I INNYMI ZWIĄZKAMI WYZNANIOWYMI W ZAKRESIE ORGANIZACJI ROKU SZKOLNEGO

Przy organizacji zajęć w roku szkolnym obowiązek współpracy dyrektora z kościołami i związkami wyznaniowymi najbardziej widoczny jest w przypadku organizacji rekolekcji wielkopostnych. Zgodnie z przywołanym wcześniej rozporządzeniem w sprawie organizacji nauczania religii w przedszkolach i szkołach publicznych uczniowie uczęszczający na naukę religii uzyskują trzy kolejne dni zwolnienia z zajęć szkolnych w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych, jeżeli religia lub wyznanie, do którego należą, nakłada na swoich członków obowiązek udziału w takich rekolekcjach. Z przytoczonych regulacji wynika, że prawo do uzyskania wolnych dni w celu odbycia rekolekcji będzie przysługiwało tym uczniom, którzy złożyli oświadczenie, co do chęci uczestniczenia w lekcjach religii w szkole. Drugą przesłanką prawa do uzyskania wolnych dni w celu odbycia rekolekcji jest obowiązek odbycia rekolekcji wielkopostnych, wynikający z norm religijnych, właściwych dla wyznania danego ucznia. Prawo do wolnych dni dotyczy jedynie rekolekcji wielkopostnych, a więc wspomniane dni wolne nie mogą być przeznaczone na odbycie innego rodzaju rekolekcji, np. adwentowych. Również ilość wolnych od nauki dnia przeznaczonych na odbycie rekolekcji została precyzyjnie określona w cytowanym rozporządzeniu dotyczącym organizacji nauki religii w przedszkolach i szkołach publicznych.

Przepisy przywołanego rozporządzenia wskazują, że szczegółowe zasady dotyczące organizacji wspomnianych rekolekcji powinny być przedmiotem odrębnych ustaleń między organizującymi rekolekcje (parafią), a dyrektorem szkoły. Z przytoczonej regulacji wynika więc obowiązek współdziałania i parafii i dyrektora szkoły. Zgodnie z przepisem § 10 ust. 1 przywoływanego już rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, szczegółowe zasady dotyczące organizacji rekolekcji są przedmiotem odrębnych ustaleń między organizującymi rekolekcje a szkołą. Przepis ten stwarza możliwość porozumienia pomiędzy szkołą a parafią, co do przeprowadzenia rekolekcji. Wydaje się być to dobrym rozwiązaniem

i przystosować formę rekolekcji do specyfiki środowiska szkoły, jak też potrzeb duchowych młodzieży. Ustalenia te powinny uwzględniać wspomniane czynniki, jak również możliwości parafii, jako organizatora rekolekcji. Ważnym aspektem takich uzgodnień powinno być ustalenie organizacji opieki nad młodzieżą, jak też wskazanie osób odpowiedzialnych za nią na poszczególnych etapach trwania rekolekcji⁶.

Organizator rekolekcji o ich terminie powiadamia dyrektora nie później niż miesiąc przed ich rozpoczęciem. Jeżeli na terenie szkoły prowadzona jest nauka religii więcej niż jednego wyznania, to kościoły i inne związki wyznaniowe powinny dążyć do ustalenia wspólnego terminu wspomnianych rekolekcji. Termin rekolekcji wielkopostnych ustalany jest przez parafię. Zgodnie z § 10 ust. 2 rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych, dyrektor szkoły powinien być powiadomiony nie później niż miesiąc przed ich rozpoczęciem. Powiadomienie to jest niezbędne, gdyż musi on odpowiednio zaplanować pracę szkoły w tym okresie. Jednakże należy zastanowić się, czy miesięczny termin nie jest zbyt krótkim. Z punktu organizacji pracy szkoły, jak też samych nauczycieli najlepszym terminem byłby początek roku szkolnego. Wtedy to ustalone są terminy egzaminów zewnętrznych, dodatkowych dni wolnych od zajęć lekcyjnych. Również na początku roku szkolnego nauczyciele przygotowują plany dydaktyczne. Nauczyciel odpowiada za realizację podstawy programowej swojego przedmiotu dlatego planując pracę z uczniami powinien wiedzieć, ile godzin zajęć lekcyjnych nie odbędzie się w okresie rekolekcji. Reforma podstawy programowej wprowadzona rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół⁷, kładzie duży nacisk na szczegółową jej realizację, co wymaga od nauczyciela prawidłowego planowania pracy.

Należy również zwrócić uwagę, na to, że termin rekolekcji wielkopostnych przypada zazwyczaj w końcowym okresie nauki dla klas

⁶ A. Balicki, *Aspekty prawne organizacji rekolekcji wielkopostnych w kontekście funkcjonowania szkoły*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2011, t. 14, s. 212-213.

⁷ Dz. U. z 2012 r., poz. 977.

maturalnych, co w kontekście przygotowania ich do egzaminu dojrzałości ma szczególne znaczenie. Dlatego wcześniejsza informacja o terminie rekolekcji pomogłaby nauczycielom, jak też samym uczniom na lepsze przygotowanie się do wspomnianego egzaminu, jak też do odbycia rekolekcji.

Oczywiście proboszcz parafii może powiadomić dyrektora szkoły o planowanym terminie rekolekcji wcześniej niż miesiąc przed ich rozpoczęciem. Jednakże ze wskazanych wyżej powodów, wydaje się być uzasadniona propozycja zmiany przepisu w kierunku wcześniejszego, obligatoryjnego terminu powiadomienia dyrektora szkoły o ich terminie. Z punktu widzenia pracy szkoły i planowania procesu dydaktycznego najlepszy byłby początek roku szkolnego, czy też - ze względu na konieczność ścisłego monitorowania realizacji godzin lekcyjnych przeznaczonych na dany przedmiot w całym cyklu kształcenia - nawet wcześniejszy termin.

Zgodnie z przepisem art. 39 ust. 1 pkt 5a ustawy o systemie oświaty, do obowiązków dyrektora szkoły należy, między innymi, wykonywanie zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę lub placówkę. Zgodnie z uzasadnieniem do nowelizacji ustawy o systemie oświaty z 2008 r. wprowadzającej ten przepis, celem jego było zwiększenie bezpieczeństwa uczniów i nauczycieli poprzez rozszerzenie odpowiedzialności dyrektora szkoły i placówki w tym zakresie⁸. Użyte przez ustawodawcę sformułowanie ma bardzo ogólny charakter i nie pozwala na dokładne określenie przed jakiego rodzaju zagrożeniami mają chronić działania dyrektora⁹. Wydaje się, że zapewnienie bezpieczeństwa zwłaszcza uczniom dotyczy również opieki nad uczniami podczas rekolekcji wielkopostnych. Wprawdzie organizatorem rekolekcji nie jest szkoła, a parafia, jednakże rekolekcje mieszczą się w ramach katechizacji szkolnej, a katecheci, na których spoczywa obowiązek zapewnienia opieki nad uczniami podczas ich trwania są pracownikami

⁸ A. Król, P. Kuzior, M. Lyszczarz, *Prawo oświatowe. Komentarz do ustawy o systemie oświaty*, Warszawa - Bielsko-Biała 2009, s. 321.

⁹ Tamże.

szoły¹⁰. Obowiązek zapewnienia przez dyrektora szkoły bezpiecznych i higienicznych warunków uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę lub placówkę poza obiektami należącymi do tych jednostek wynika również z § 2 rozporządzenia z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach¹¹, które zostało wydane na podstawie przytoczonego art. 95a ustawy o systemie oświaty.

Zgodnie z przywołanym rozporządzeniem dotyczącym organizacji nauczania religii w szkołach, pieczę nad uczniami w okresie rekolekcji sprawują katecheci. Jednakże w praktyce trudno wyobrazić sobie sytuację, aby stosunkowo niewielka grupa zatrudnionych w szkole katechetów była w stanie zapewnić właściwą opiekę całej młodzieży pragnącej wziąć udział w rekolekcjach. Dlatego, gdy liczba uczniów jest zbyt duża, aby katecheci byli w stanie zapewnić ich bezpieczeństwo w czasie rekolekcji, jak też w drodze do kościoła, dyrektor szkoły lub placówki powinien zobowiązać do opieki nad uczniami innych nauczycieli. Jednakże w tym kontekście należy mieć na uwadze regulację zawartą w przepisie 53 ust. 6 Konstytucji RP, zgodnie z którym nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia w praktykach religijnych. Praktyki religijne to zarówno prywatne formy uprawiania kultu, jak też formy publicznego uczestnictwa w modlitwach, obrzędach itp. Ustawa zasadnicza zakazuje więc zarówno zmuszania do uczestnictwa w nich, jak też zmuszania do nieuczestniczenia. Dotyczy to wszelkich form działania, czyli bezpośredni zakaz lub nakaz, jak też wszelkie formy pośrednie. Wskazany przepis Konstytucji RP ma charakter szeroki i nakłada na władze publiczne obowiązek przeciwdziałania wszelkim

¹⁰ Zgodnie z § 5 ust. 1 cytowanego wcześniej rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych – szkoła może zatrudnić nauczyciela religii (katechetę szkolnego) wyłącznie na podstawie imiennego, pisemnego skierowania do danej szkoły, tzw. misji kanonicznej. Natomiast zgodnie z § 5 ust. 3 przywołanego rozporządzenia – nauczyciel religii prowadzący katechizację w grupie międzyszkolnej lub pozaszkolnym punkcie katechetycznym lub uczący na terenie kilku szkół jest zatrudniony przez dyrektora szkoły wyznaczonej przez miejscowego kuratora oświaty – w porozumieniu z organem prowadzącym szkołę. Na temat misji kanonicznej szerzej zob. A. Mezglewski, *Skierowanie do nauczania religii*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2000, t. 1, s. 37-47.

¹¹ Dz. U. z 2003 r., Nr 6, poz. 69.

próbom zmuszania kogokolwiek do uczestnictwa lub nieuczestniczenia w praktykach religijnych¹². Również przepis art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania¹³ zakazuje zmuszania obywateli do niebrania udziału w czynnościach lub obrzędach religijnych, jak też do udziału w nich. Udział w rekolekcyjnej mszy świętej z pewnością jest udziałem w obrzędach religijnych, a więc dyrektor szkoły nie powinien zmuszać nauczycieli do sprawowania opieki nad uczniami podczas ich trwania. Rozsądnym rozwiązaniem wydaje się być wybór opiekunów spośród nauczycieli danego wyznania, dobrowolnie pragnących wziąć udział we mszy rekolekcyjnej. W przeciwnym razie dyrektor szkoły mógłby narazić się na zarzut złamania wskazanych przepisów. Natomiast nie ma przeszkód w zaangażowaniu nauczycieli do opieki nad uczniami podczas przemieszczania się ich ze szkoły do kościoła. Proboszcz parafii organizującej rekolekcje może również zwrócić się o pomoc w ich organizacji do dyrektora szkoły. Najbardziej pożądaną formą pomocy mogłaby być więc pomoc w sprawowaniu opieki nad młodzieżą szkolną w nich uczestniczącą. Jednakże w tej sytuacji uwzględnienie wspomnianej prośby jest uzależnione do woli dyrektora szkoły, gdyż w takim zakresie dyrektor szkoły nie ma obowiązku pomocy w organizacji rekolekcji.

Przepis wskazanego już wcześniej § 10 ust. 1 rozporządzenia dotyczącego organizacji nauczania religii w szkole wyraźnie wskazuje wymiar dni wolnych dla uczniów, w celu odbycia rekolekcji wielkopostnych. Przepis wskazuje iż mają to być trzy dni. Wynika z tego, że czas ten nie może zostać skrócony, ani wydłużony. Nie jest więc możliwe wydłużenie go w przypadku organizacji dłuższych rekolekcji. Również dyrektor szkoły nie ma podstaw do skracania tego okresu. Jednakże można zauważyć, że coraz częściej dyrektorzy szkół zamiast dni wolnych w okresie rekolekcji, wprowadzają w szkole lekcje systemem skróconym.

¹² B. Banaszek, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009., s. 276.

¹³ Tekst jedn. Dz. U. z 2005 r., Nr 231, poz. 1965 z późn. zm.

III. WSPÓŁPRACA W ZAKRESIE POLITYKI KADROWEJ

Zgodnie z przepisem art. 39 ust. 3 ustawy o systemie oświaty dyrektor szkoły lub placówki jest kierownikiem zakładu pracy dla zatrudnionych w szkole nauczycieli i pracowników niebędących nauczycielami. Zgodnie z tym przepisem jak wspomniano już wyżej, podejmuje on w szczególności decyzje w sprawach zatrudniania i zwalniania nauczycieli oraz innych pracowników szkoły, przyznawania im nagród oraz wymierzania kar oraz występowania z wnioskami w sprawach odznaczeń, nagród i innych wyróżnień. Obowiązkiem dyrektora szkoły jest zapewnienie obsady kadrowej szkoły nauczycielami posiadającym odpowiednie wykształcenie wraz z właściwym przygotowaniem pedagogicznym.

Prowadzenie nauczania religii w szkole lub przedszkolu publicznym uzależnione jest - jak zostało już wspomniane - od liczby chętnych uczniów do jej pobierania. W przypadku zadeklarowania się przez określoną liczbę uczniów, lub w ich imieniu rodziców, dyrektor szkoły lub przedszkola musi zatrudnić nauczyciela danej religii. Dyrektor przedszkola lub szkoły zatrudnia nauczyciela religii, katechetę przedszkolnego lub szkolnego wyłącznie na podstawie imiennej, pisemnej skierowania do danego przedszkola lub szkoły. Skierowanie to, inaczej zwane misją kanoniczną wydawane jest przez:

- a) w przypadku Kościoła Katolickiego - właściwego biskupa diecezjalnego;
- b) w przypadku pozostałych kościołów oraz innych związków wyznaniowych – właściwe władze zwierzchnie tych kościołów i związków wyznaniowych.

Cofnięcie wspomnianej misji kanonicznej skutkuje utratą uprawnień do nauczania religii w danej szkole lub przedszkolu. O cofnięciu misji kanonicznej właściwe władze kościoła lub związku wyznaniowego mają obowiązek powiadomić dyrektora szkoły lub przedszkola oraz organ prowadzący. Na okres pozostały do końca roku szkolnego kościół lub inny związek wyznaniowy może skierować inną osobę do nauczania religii, z tym, że równocześnie pokrywa on koszty z tym związane. Jak słusznie zauważył A. Mezglewski, zastosowany w § 5 ust. 2 rozporządzenia z dnia 14 kwietnia 1992 r. zwrot dotyczący ponoszenia

kosztów zatrudnienia nowego katechety do końca roku szkolnego przez dany kościół lub związek wyznaniowy jest nieprecyzyjny, gdyż nie jest dopuszczalne, aby zajęcia w szkole publicznej prowadził katecheta, który nie nawiązał stosunku pracy z dyrektorem danej szkoły lub przedszkola. Nie będzie więc możliwe wynagradzanie za pracę wspomnianego nauczyciela religii bezpośrednio przez związek wyznaniowy. Jedyne prawnie dopuszczalne rozwiązanie polegałoby na zatrudnieniu wspomnianego nauczyciela religii przez dyrektora szkoły lub przedszkola z pełnią praw wynikających z Karty Nauczyciela, a kościół lub związek wyznaniowy następnie rozliczyłby koszty jego wynagrodzenia ze szkołą lub przedszkolem¹⁴. Nauczyciel religii prowadzący zajęcia w grupie międzyszkolnej lub pozaszkolnym punkcie katechetycznym lub uczący na terenie kilku szkół lub przedszkoli jest zatrudniony przez dyrektora szkoły lub przedszkola wskazanego przez organ prowadzący lub organ wskazany na mocy porozumienia organów prowadzących, jeżeli katechizacja ma dotyczyć szkół lub placówek prowadzonych przez różne organy prowadzące. Nauczyciele religii zatrudniani są na podstawie przepisów Karty Nauczyciela. Wynika z tego, że podstawą nawiązania stosunku pracy będzie więc umowa o pracę lub mianowanie.

Nauczyciele religii wchodzą w skład rady pedagogicznej, nie powierza się im jednak obowiązków wychowawcy klasy. Katecheta może organizować spotkania z rodzicami uczniów, po uzgodnieniu z dyrektorem szkoły, jak też prowadzić organizacje o charakterze społeczno-religijnym.

Nauczanie religii zgodnie z przytoczonymi przepisami, a tym samym zatrudnianie nauczycieli religii, dotyczy szkół publicznych oraz szkół niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych. Należy więc zauważyć, że w przypadku zatrudniania nauczycieli religii, dyrektor jako podmiot zatrudniający musi ściśle współpracować z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi. Nie posiada on swobody co do zatrudniania dowolnej osoby na stanowisku nauczyciela religii w kierowanej przez siebie szkole, gdyż posiadanie kwalifikacji uzależnione jest od posiadania misji kanonicznej, na

¹⁴ A. Mezglewski, *Polski model religii w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009, s. 206-207.

którą dyrektor szkoły nie ma wpływu. W praktyce więc o tym, jaka osoba prowadzi lekcje religii w danej szkole nie decyduje dyrektor, a właściwy kościół lub inny związek wyznaniowy. Również dyrektor nie będzie miał wpływu na rozwiązanie stosunku pracy z takim katechetą, gdyż staje się to obligatoryjne w sytuacji cofnięcia misji kanonicznej. W praktyce również dyrektor nie będzie mógł zwolnić z własnej inicjatywy zatrudnionego w kierowanej przez siebie szkole katechety, gdyż wówczas nie będzie mógł zapewnić właściwej obsady stanowiska nauczyciela religii.

IV. WSPÓLPRACA W ZAKRESIE NADZORU PEDAGOGICZNEGO

Powszechnie pod pojęciem nadzoru rozumie się sprawowanie kontroli nad kimś lub czymś. Sprowadza się on również do możliwości władczego oddziaływania na podległe nadzorowi i nadzorcy osoby i przedmioty. Podmiot nadzorujący odpowiedzialny jest nie tylko za kwestie proceduralne, ale również za wszelkie działania podmiotu, nad którymi sprawowany jest nadzór. Pojęcie nadzoru jest pojęciem szerokim i zawiera w sobie elementy kontroli. Kontrola, jak też zbliżone do niej pojęcia określane są różnymi nazwami: inspekcja, nadzór, wizytacja, lustracja, czy rewizja. Termin nadzór używany jest zazwyczaj do określenia kompetencji organu polegających nie tylko na prawie badania działalności określonej jednostki organizacyjnej, ale również wkraczania za pomocą środków władczych w celu usunięcia braków¹⁵.

W odniesieniu do edukacji należy mówić o nadzorze pedagogicznym. Przepisy ustawy o systemie oświaty nie zawierają definicji tego typu nadzoru. Opierając się na informacjach ogólnych, jak też założeniach ustawowych można zdefiniować nadzór pedagogiczny jako planowe lub doraźne zadania i czynności prowadzone przez organy lub osoby do tego powołane. Działania te sprowadzają się do badania stanu, warunków oraz efektów działalności statutowej, którą prowadzą

¹⁵ Z. Leoński, *Nauka administracji*, Warszawa 2004, s. 138.

szkoły. Odnoszą się również do wywierania przez te osoby lub organy wpływu na jednostki podlegające nadzorowi¹⁶.

Tradycja nadzoru nad szkołami w Polsce wywodzi się od szkolnictwa zakonnego. Państwowy nadzór nad szkolnictwem wprowadzony został po utworzeniu Komisji Edukacji Narodowej. Pod zwierzchnictwo KEN oddano akademie i szkoły średnie, a w końcu 1773 roku również szkoły parafialne¹⁷. W okresie tym funkcjonowały dwie postacie nadzoru. Pierwszą z nich stanowił nadzór autonomiczny, który był sprawowany przez szkoły wyższego szczebla nad szkołami szczebla niższego oraz centralny. Nadzór centralny sprawowany był przez wizytatorów Komisji Edukacji Narodowej. Szkoły były również zobowiązane do przedstawiania Komisji Edukacji Narodowej szczegółowych sprawozdań ze swojej pracy¹⁸.

Polski system oświaty wyróżnia dwa rodzaje nadzoru pedagogicznego: zewnętrzny i wewnętrzny. Zewnętrzny nadzór pedagogiczny sprawowany jest przez właściwego kuratora oświaty, który zgodnie z przepisem art. 31 ust. 1 pkt 1 ustawy o systemie oświaty, w imieniu wojewody, wykonuje zadania i kompetencje w zakresie oświaty określone w ustawie i przepisach odrębnych na obszarze województwa, w szczególności sprawując nadzór pedagogiczny na publicznymi i niepublicznymi szkołami i placówkami doskonalenia nauczycieli, w tym nad niepublicznymi placówkami doskonalenia nauczycieli o zasięgu ogólnokrajowym, które znajdują się na obszarze danego województwa. Wewnętrzny nadzór pedagogiczny sprawuje dyrektor szkoły¹⁹. Zgodnie z § 20 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego²⁰ dyrektor szkoły we współpracy z innymi nauczycielami zajmu-

¹⁶ A. Balicki, M. Pyter, *Prawo oświatowe*, Warszawa 2011, s. 21-22; M. Pilich, *Ustawa o systemie oświaty*, s. 329-330; zob. również D. Kurzyńska-Chmiel, *Nadzór pedagogiczny jako specyficzny rodzaj nadzoru*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2007, nr 76, s. 113-126.

¹⁷ S. Litak, *Od reformacji do oświecenia. Kościół katolicki w Polsce nowożytnej*, Lublin 1994, s. 196.

¹⁸ A. Król, P. Kuzior, M. Łyszczarz, *Prawo oświatowe*, s. 270.

¹⁹ Wyjątkiem jest sytuacja, gdy dyrektorem szkoły lub placówki jest osoba nie posiadająca uprawnień pedagogicznych. Wówczas wewnętrzny nadzór pedagogiczny pełni wicedyrektor lub inna osoba, wyznaczona przez dyrektora, posiadająca wspomniane uprawnienia.

²⁰ Dz. U. Nr 168, poz. 1324.

jącymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego:

- a) przeprowadza ewaluację wewnętrzną i zewnętrzną, wykorzystując jej wyniki do doskonalenia jakości pracy szkoły;
- b) kontroluje przestrzeganie przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły;
- c) wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań poprzez: organizowanie szkoleń i narad, motywowanie do doskonalenia i rozwoju zawodowego, przedstawianie nauczycielom wniosków wynikających ze sprawowanego przez siebie nadzoru pedagogicznego.

W celu wykonywania powyższych zadań dyrektor obserwuje prowadzone przez nauczycieli zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze, jak też inne zajęcia i czynności wynikające z działalności statutowej szkoły.

Do wizytowania lekcji religii upoważnieni są wizytatorzy wyznaczeni przez biskupów diecezjalnych Kościoła katolickiego i właściwe władze zwierzchnie pozostałych kościołów i związków wyznaniowych. Lista wspomnianych osób przekazywana jest do wiadomości organom sprawującym nadzór pedagogiczny.

Nadzór pedagogiczny nad nauczaniem religii w zakresie metodyki nauczania i zgodności z programem należy do dyrektora szkoły oraz pracowników pedagogicznych sprawujących wewnętrzny nadzór pedagogiczny. W uzasadnionych przypadkach wnioski wynikające ze sprawowania nadzoru pedagogicznego mogą być przekazywane odpowiednio biskupowi diecezjalnemu Kościoła katolickiego oraz właściwym władzom zwierzchnim pozostałych związków wyznaniowych.

W zakresie nadzoru pedagogicznego nad nauczaniem religii w szkołach publicznych przyjęto więc rozwiązanie w którym bieżący nadzór prowadzony jest przez dyrektora szkoły lub innych wyznaczonych do tego nauczycieli. W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości metodycznych, jak też w związku z realizacją programu nauczania religii dyrektor szkoły może stosować wobec nauczyciela religii środki takie jak wobec innych nauczycieli. Specyfika prowadzenia nauczania religii powoduje, że nadzór nad procesem dydaktycznym powinien

mieć również dany kościół lub związek wyznaniowy. Nadzór ten realizowany jest poprzez wizytatorów wyznaczanych przez dany kościół lub związek wyznaniowy. Wspomniana konstrukcja prawna sprawia, że nadzór pedagogiczny nad nauczaniem religii jest rozłożony pomiędzy dyrekcję szkoły, a dany kościół lub inny związek wyznaniowy.

V. WSPÓLPRACA W ZAKRESIE DZIAŁALNOŚCI DUSZPASTERSKIEJ I CHARYTATYWNEJ

Szkoła publiczna jako instytucja świecka powinna pozostawać neutralna światopoglądowo. Nie oznacza to jednak, że w murach szkoły poza lekcjami religii nie może być prowadzona żadna inna działalność duszpasterska. Zgodnie z § 2 ust. 5 rozporządzenia w sprawie organizowania nauki religii w przedszkolach i szkołach publicznych, dopuszcza się nieodpłatne udostępnianie sal lekcyjnych na cele katechetyczne, w terminach wolnych od zajęć szkolnych kościołom i innym związkom wyznaniowym. Dotyczy to również kościołów i związków wyznaniowych, które nie organizują nauczania religii w ramach systemu oświaty. Przepisy wspomnianego rozporządzenia dają również nauczycielowi religii prawo organizowania spotkań z rodzicami swoich uczniów, poza oficjalnymi terminami zebrań ogólnych. W takim przypadku wymagane jest jednak wcześniejsze ustalenie terminu i miejsca z dyrektorem szkoły lub placówki.

Przepis artykułu 56 ustawy o systemie oświaty daje prawo działalności w szkole organizacji²¹, których celem statutowym jest działalność wychowawcza lub rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły i placówki. Podjęcie takiej działalności wymaga uzyskania zgody dyrektora szkoły, wyrażonej po uprzednim uzgodnieniu jej warunków oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii rady szkoły lub placówki i rady rodziców. Taką działalność na terenie szkoły mogą również prowadzić nauczyciele religii. Zgodnie z przepisem § 7 ust. 3 rozporządzenia w sprawie organizacji nauki religii w przedszkolach i szkołach publicznych, nauczyciel religii może

²¹ Z wyjątkiem partii i organizacji politycznych.

prowadzić na terenie szkoły organizacje o charakterze społeczno-religijnym i ekumenicznym, na wspomnianych wcześniej warunkach. Z tytułu prowadzenia wspomnianych organizacji nie przysługuje mu jednak dodatkowe wynagrodzenie.

Przywołane regulacje stwarzają możliwość współpracy szkoły z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w zakresie organizowania działalności duszpasterskiej i charytatywnej na terenie szkoły. W ramach tej współpracy na terenie szkoły mogą działać takie organizacje jak chociażby Caritas. Podjęcie wspomnianej działalności wymaga jednak zgody dyrektora szkoły.

VI. WSPÓLPRACA W ZAKRESIE KULTU I PRAKTYK RELIGIJNYCH

Przepisy przywoływanego wcześniej rozporządzenia w sprawie organizacji nauczania religii w przedszkolach i szkołach publicznych, wskazują również na możliwość współpracy szkoły z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w zakresie kultu religijnego. Zgodnie z § 12 wspomnianego rozporządzenia w pomieszczeniach szkolnych może być umieszczony krzyż. W szkole można również odmawiać modlitwę przed i po zajęciach lekcyjnych. Zgodnie z przywołanym przepisem, odmawianie modlitwy powinno być wyrazem wspólnego dążenia uczniów oraz taktu i delikatności ze strony nauczycieli i wychowawców. Przepis ten słusznie wskazuje na bardzo delikatną materię regulowanej problematyki. Daje on możliwość sprawowania kultu religijnego w szkole publicznej, jednakże z poszanowaniem praw wszystkich uczniów. Dlatego wiele zależy w tej materii od dojrzałości i mądrości nauczycieli oraz dyrekcji szkoły.

VII. OCENIANIE I KLASYFIKOWANIE

Ocenianie i klasyfikowanie uczniów w szkołach publicznych odbywa się na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy

w szkołach publicznych²². Zgodnie z przepisem § 2 ust. 2 przywołanego rozporządzenia ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczniów polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej. Ocenianie osiągnięć edukacyjnych i zachowania odbywa się w ramach oceniania wewnątrzszkolnego. Ma ono na celu:

- a) informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych i jego zachowaniu oraz postępach w tym zakresie;
- b) udzielenie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju;
- c) motywowaniu uczniów do dalszych postępów w nauce i zachowaniu;
- d) dostarczanie rodzicom/prawnym opiekunom i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w nauce, zachowaniu oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia;
- e) umożliwienie nauczycielom doskonalenia organizacji i metod pracy wychowawczej.

Ocenianie obejmuje:

- a) formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych;
- b) ustalenie kryteriów oceniania zachowania;
- c) ocenianie bieżące i ustalanie śródrocznych ocen klasyfikacyjnych zachowania, według skali i w formach przyjętych w danej szkole;
- d) przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych i poprawkowych;
- e) ustalanie rocznych i semestralnych ocen klasyfikacyjnych z obowiązkowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej;
- f) ustalanie warunków i trybu uzyskania wyższych niż przewidywane rocznych/semestralnych ocen klasyfikacyjnych z obowiąz-

²² Dz. U. Nr 83, poz. 562 z późn. zm.

- kowych i dodatkowych zajęć edukacyjnych oraz rocznej oceny klasyfikacyjnej zachowania;
- g) ustalanie warunków i sposobu przekazywania rodzicom/prawnym opiekunom informacji o postępach i trudnościach ucznia w nauce.

Szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego określa statut szkoły.

Ocenianie postępów w nauce z religii odbywa się według zasad przedstawionych wyżej. Jednakże ze względu na specyfikę nauczania religii w szkołach publicznych przepisy przywoływanego wcześniej rozporządzenia w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w przedszkolach i szkołach publicznych stanowią, że ocena z religii umieszczana jest na świadectwie szkolnym bezpośrednio po ocenie ze sprawowania. Nie ma ona również wpływu na promowanie ucznia do następnej klasy. Wystawiana jest według skali przyjętej w danej klasie. Przy ocenie z religii należy brać pod uwagę poziom wiedzy uczniów, a nie oceniać praktyki religijne. W przypadku uczniów korzystających z nauki religii prowadzonej przez kościoły lub związki wyznaniowe w grupach międzyszkolnych i w punktach katechetycznych lub uczęszczający na zajęcia etyki organizowane na podobnych zasadach otrzymują oni ocenę z tych przedmiotów na świadectwie wydanym przez szkołę, do której uczęszczają na podstawie świadectwa przekazanego przez katechetę lub nauczyciela etyki.

Przepisy prawa nie wprowadzają obowiązku współpracy szkoły z kościołami w zakresie ocenienia i klasyfikowania uczniów. Ocenianie odbywa się w szkole. Ocenę z religii wystawia jej nauczyciel religii w ramach swoich obowiązków nauczycielskich.

PODSUMOWANIE

Nauczanie religii odgrywa bardzo ważną rolę w wychowaniu młodego pokolenia. Jest ono obecne w polskim systemie oświaty. Kształt przepisów dotyczących nauczania religii w szkołach i przedszkolach publicznych nakłada obowiązek współpracy dyrektora szkoły z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w zakresie nauczania

religii. Najbardziej widoczne jest to w zakresie zatrudniania nauczycieli religii. Wprawdzie podmiotem zatrudniającym nauczyciela religii jest dyrektor szkoły, jednakże nie może on zatrudnić osoby nieposiadającej misji kanonicznej. Kościoły i związki wyznaniowe mają również możliwość cofnięcia misji kanonicznej, co skutkuje zwolnieniem takiego nauczyciela, nawet w ciągu roku szkolnego. Obowiązek wspomnianej współpracy widoczny jest również przy organizacji rekolekcji wielkopostnych. Nie są to jedyne sfery współpracy szkoły z kościołami i związkami wyznaniowymi. Wspomniana współpraca powinna być jak najściślejsza, gdyż w wielu aspektach pracy szkoły może ona przynieść pozytywne rezultaty wychowawcze.

BIBLIOGRAFIA

- Balicki A., *Aspekty prawne organizacji rekolekcji wielkopostnych w kontekście funkcjonowania szkoły*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2011, t. 14.
- Balicki A., Pyter M., *Prawo oświatowe*, Warszawa 2011.
- Banaszek B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2009.
- Bielecki M., *Wychowanie dziecka zgodnie z przekonaniami rodziców oraz jego wolność religijna w kontekście orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 3 listopada 2009*, w: *Szkoła, edukacja i wychowanie*, red. A. Balicki, T. Guz, W. Lis, Lublin 2010.
- Król A., Kuzior P., Łyszczarz M., *Komentarz do ustawy o systemie oświaty*, Warszawa – Bielsko-Biała 2009.
- Kurzyna-Chmiel D., *Nadzór pedagogiczny jako specyficzny rodzaj nadzoru*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2007, nr 76.
- Leoński Z., *Nauka administracji*, Warszawa 2004.
- Litak S., *Od reformacji do oświecenia. Kościół katolicki w Polsce nowożytnej*, Lublin 1994.
- Mezglewski A., *Polski model religii w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009.
- Mezglewski A., *Skierowanie do nauczania religii*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2000, t. 1.
- Pilich M., *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Warszawa 2008.

LEGAL ASPECTS OF THE SCHOOL OF PUBLIC COOPERATION
WITH CHURCHES AND OTHER RELIGIOUS DENOMINATIONS

Summary

Religious education plays a very important role in the upbringing of the young generation. It is present in the Polish educational system. The provisions on religious education in schools and preschools requires cooperation of the school and churches and other religious denominations in the field of religious education. This is most evident in the employment of teachers of religion. Although the subject of employing a teacher of religion is director of the school, but he cannot hire a person lacking canonical mission. Churches and religious denominations are also able to release a teacher, even during the school year. The obligation of the cooperation is also seen in the organization of the Lenten retreat. They are not the only areas of cooperation should be the closest possible, as in many aspects of school can bring positive outcomes of education.

Tłumaczenie własne autora

Key words: teacher, school, churches, Catholic Church, religious denominations, lessons of religion

Słowa kluczowe: nauczyciel, szkoła, kościoły, Kościół katolicki, związki wyznaniowe, nauka religii